Timo Kauppinen

10.5.2022

Eduskunnan tarkastusvaliokunta

Viite: Lausuntopyyntönne 5.5.2022 VNS 12/2021 vp

VNS 12/2021 vp Asuntopoliittinen kehittämisohjelma vuosiksi 2021–2028

THL kiittää mahdollisuudesta lausua yksinasuvista asuntopoliittiseen kehittämisohjelmaan liittyen. Lausunnossa pyydettiin käsittelemään tiivistetty kuvaus yksinasujista, yksinasuvien tilanteen parantamistoimet sekä yksinasuvien tilanteen parantamiseen liittyvät haasteet. Lausunnossa on hyödynnetty lähteinä erityisesti yksin asuvien hyvinvoinnista THL:ssä tehtyä selvitystä (Kauppinen ym. 2014) ja Yksin osana elinkaarta -raporttia (Terämä ym. 2018).[1]

Yksinasuminen on yleistynyt pitkään

Suomessa on Tilastokeskuksen mukaan 1,3 miljoonaa yksinasuvaa. 24 prosenttia väestöstä asuu yksin ja 46 prosenttia asuntokunnista on yksinasuvia. Yksinasuvien määrä on lähes kaksinkertaistunut vuodesta 1990 ja se kasvaa edelleen sekä nuorten aikuisten, keski-ikäisten että eläkeikäisten joukossa. Yksinasuminen on etenkin naisilla yleisintä vanhemmissa ikäryhmissä ja 45 % yksinasuvista on 60 vuotta täyttäneitä.

Vuonna 2018 julkaistussa raportissa (Terämä ym. 2018) havaittiin yksinasumisen olevan yleisintä suurissa kaupungeissa ja toisaalta maaseudulla erityisesti Päijät-Hämeessä sekä Itä- ja Pohjois-Suomessa. Yksinasuvat naiset painottuvat alueellisesti suuriin kaupunkeihin, miehet taas syrjäisempiin kuntiin. Yksinasuvien havaittiin asuvan useimmiten kaksiossa (43 % yksinasuvista) ja kerrostalossa (62 %). Enemmistö asui omistusasunnossa, mutta osuus oli pienempi kuin muussa väestössä. Yksinasuminen oli vuosia 1988-2014 koskeneessa analyysissä varsinkin nuoremmissa ikäryhmissä tyypillisesti tilapäinen elämäntilanne, ja vain harva asui yli 20 vuotta yksin.

Yksinasuvilla on muita yleisemmin puutteita terveydessä ja hyvinvoinnissa

Yksinasuminen ei ole sinällään merkki huono-osaisuudesta. Kaikki yksinasuvat eivät voi huonosti, ja yksinasuvien välillä on suuria eroja terveydessä ja hyvinvoinnissa muun muassa iän, sukupuolen ja työllisyyden mukaan. Yksinasuminen voi myös olla osoitus taloudellisista ja terveydellisistä mahdollisuuksista asua yksin. Keskimäärin kuitenkin yksinasuvilla on muita enemmän puutteita terveydessä ja hyvinvoinnissa.

THL:n selvityksessä (Kauppinen ym. 2014) havaittiin, että yksinasuvilla on keskimäärin matalampi työllisyysaste, pienemmät tulot, suurempi asumismenorasite ja niukempi toimeentulo kuin lapsettomilla pareilla ja kahden vanhemman lapsiperheissä. Kuolleisuus on suurempi, koettu terveys huonompi, psyykkinen kuormittuneisuus ja masennus yleisempää, toiminta- ja työkyky huonompi ja elintavat epäterveellisempiä kuin parisuhteessa asuvilla. Erityisen selvästi yksinasuvien keskimääräistä heikompi terveys korostui mielenterveyteen ja päihteiden käyttöön liittyvissä ongelmissa. Yksinasuvat ovat keskimäärin yksinäisempiä ja heillä on vähemmän sosiaalista pääomaa. Vastaavanlaisia tuloksia saatiin myös Terämän ym. (2018) raportissa.

[1] Kauppinen TM, Martelin T, Hannikainen-Ingman K, Virtala E (2014) Yksin asuvien hyvinvointi - Mitä tällä hetkellä tiedetään? Työpaperi 27/2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Terämä E, Tiitu M, Paavola J-M, Vainio A, Määttänen N, Miettinen A, Kontula O, Hiilamo H (2018) Yksin osana elinkaarta. Selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 66/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Terämän ym. (2018) mukaan yksinasuvat käyttävät muita vähemmän yksityisiä terveyspalveluja. Lisäksi niistä, joilla on terveydentilaan liittyviä huolia, jonkin verran suurempi osa yksinasuvista kuin muista näyttää jäävän avoterveydenhuollon palvelujen ulkopuolelle. THL:n selvityksessä (Kauppinen ym. 2014) havaittiin, että toimeentulotuen, kuntouttavan työtoiminnan ja päihdepalvelujen asiakkaista suurempi osa asui yksin kuin koko väestössä. Tämä kuvastaa muun muassa yksinasuvien heikompia sosioekonomisia resursseja. Yksinasuminen voi myös lisätä palvelujen tarvetta, kun kotona ei ole läheistä tukena. Terveyspalvelujen näkökulmasta eläkeikäiset ovat erityisen keskeinen yksinasuvien ryhmä. Toimintakyvyn heiketessä kotona asumista tukevien palvelujen saaminen voi ehkäistä laitoshoidon tarvetta yksinasuvilla vanhuksilla.

Puutteellinen hyvinvointi keskittyy tiettyihin osaryhmiin yksinasuvien joukossa. Esimerkiksi elinolot ovat puutteellisimpia työttömillä ja eläkeläisillä ja toisaalta nuorimmilla ja vanhimmilla yksinasuvilla. Nuorilla yksinasuvilla on toisaalta usein kyse tilapäisestä tilanteesta esimerkiksi opiskeluun liittyen. Sosiaalisen kanssakäymisen on havaittu olevan vähäisempää työttömillä, matalasti koulutetuilla, toimeentulovaikeuksia kokevilla ja huonoa terveyttä kokevilla yksinasuvilla. THL:n POMELA-hankkeessa on havaittu, että positiivisen mielenterveyden puutteita on erityisesti naimattomilla yksinasuvilla ja niillä, joilla ei ollut yhtään ystävää, ja että masennusoireisten yksinasuvien osallistuminen terveystarkastuksiin on ollut erityisen vähäistä.

Erot erityyppisten yksinasujien välillä kuvastavat, että muut taustatekijät saattavat selittää hyvinvointia enemmän kuin itse yksinasuminen. Huonompi hyvinvoinnin taso yksinasuvilla ei vielä tarkoita, että yksinasuminen sinänsä aiheuttaisi ongelmia. Yhteyden suunta voi olla myös päinvastainen siten, että yksinasuminen on seurausta hyvinvoinnin ongelmista. Tältä osin on vielä tarvetta tutkimuksille, joissa pystyttäisiin erottamaan toisistaan tällaisten valikoitumismekanismien ja yksinasumisen vaikutukset.

Yhteistä erityyppisille yksinasujille on, että he ovat haavoittuvampia sosiaalisille riskeille kuten työttömäksi joutumiselle tai sairastumiselle, sillä tällaiset tapahtumat muuttavat heillä kerralla koko kotitalouden tilanteen. Yksinhuoltajat ovat vastaavassa tilanteessa. Erityisen haavoittuvina voidaan pitää niitä, joilla ei kodin ulkopuolellakaan ole läheisiä, jotka voisivat olla apuna. Yksinasuvat eivät myöskään hyödy mittakaavaeduista: suuremmissa kotitalouksissa ei esimerkiksi kaikkia kodinkoneita tarvitse hankkia jokaiselle erikseen ja yksikköhinnat voivat olla pienempiä.

Vaikka monella hyvinvointi-indikaattorilla yksinasuvien keskimääräinen hyvinvointi on vähäisempää kuin muulla aikuisväestöllä, yksinasumiseen liittyy myös positiivisia puolia. Yksinasuvat esimerkiksi asuvat väljemmin, heillä on enemmän vapaa-aikaa, heillä voi olla suurempi päätäntävalta omista asioista ja pienempi vastuu muista, ja yksin pärjääminen voi tuoda voimaantumisen kokemuksia.

Yksinasuvat ja sosiaaliturva

Suomalaisessa verotuksessa ja sosiaaliturvassa on siirrytty perhe- tai kotitalouskohtaisesta kohtelusta kohti yksilöllistä kohtelua, jossa kotitalouden koko ei vaikuta etuuden määrään. Tällöin yksinasuvien kulutustarpeiden eroja useamman henkilön kotitalouksissa asuviin henkilöihin ei oteta huomioon. Esimerkiksi verotuksen osalta on katsottu henkilökohtaisen kotitalousvähennyksen suosivan kahden aikuisen talouksia (Terämä ym. 2018). Tärkeimmät poikkeukset yksilöllisestä kohtelusta liittyvät asumis- ja toimeentulotukeen, joissa lähtökohtana on kotitalouden tilanne. Niissä otetaan jossain määrin huomioon mittakaavaetujen puutetta yksinasuvilla.

Oleellinen kysymys on, kuinka hyvin toimeentulotuessa ja asumistuessa sovelletut arviot erilaisten kotitalouksien kustannuksista vastaavat kotitalouksien tarpeita. Tätä voidaan tutkia niin kutsuttujen viitebudjettien avulla, jotka perustuvat tutkimukseen erityyppisten kotitalouksien kulutustarpeista. Tällaisessa tarkastelussa toimeentulotukinormi ei näytä ottavan yhtä hyvin huomioon yksinasuvien kuin lapsiperheiden ja kahden aikuisen talouksien elinkustannuksia.

Elatusvelvollisiin ja yhteishuoltajuuteen liittyviä tilanteita ei ole kovin hyvin otettu huomioon sosiaaliturvassa. Lasten vaikutus etuuksiin otetaan yleensä huomioon vain yhden huoltajan osalta, jolloin yhteishuoltajuustilanteessa toisen huoltajan etuudet voivat määräytyä yksin asumisen perusteella, vaikka lapset asuisivat vuorotellen vanhempien luona.

Yksinasuvien tilanteen parantamistoimet

Yksinasuvat ovat monimuotoinen joukko, joten yhteiskunnan tuen tarve liittyy erityisesti rajatumpiin ryhmiin ja tilanteisiin yksinasuvia yleisesti koskevien toimien sijaan.

Yksinasuville on yhteistä haavoittuvuus työttömyyden ja sairastumisen tapaisille riskeille, kun kotitaloudessa ei ole toista tulonsaajaa. Tämän vuoksi sosiaaliturvajärjestelmä on korostuneen tärkeässä roolissa yksinasuvien ja muiden yhden tulonsaajan kotitalouksien toimeentulon tukijana. Ilman erillisiä yksinasuviin kohdistettavia toimiakin sosiaaliturvajärjestelmä tukee nykyisellään mahdollisuuksia yksinasumiseen ja yksinasuvien toimeentuloa. Ensisijaisten etuuksien riittävä taso on tärkeä tavoite myös yksinasuvien köyhyyden ehkäisemisessä. Esimerkiksi takuueläkkeen sekä työmarkkinatuen ja työttömän peruspäivärahan tasoihin vaikuttamalla voidaan vaikuttaa yksinasuvien köyhyyteen.

Perusturvan varassa oleville on ensisijaisten etuuksien ohella merkitystä asumis- ja toimeentulotuen normien suhteella viitebudjetteihin. On syytä arvioida säännöllisesti erityyppisten kotitalouksien kulutustarpeita ja ottaa arvioiden tulokset huomioon määriteltäessä toimeentulotuen ja asumistuen normeja. Tehtyjen arvioiden perusteella yksinasuvien kulutustarpeet voitaisiin ottaa nykyistä paremmin huomioon ainakin toimeentulotuessa. Yksinasuvien tarpeet on syytä ottaa huomioon myös sosiaaliturvan kokonaisuudistuksessa.

Asumisen osalta keskeisenä haasteena yksinasuvilla ovat tulotasoon nähden suuret asumiskustannukset. Tähän voidaan vaikuttaa sekä kysyntä- että tarjontatuilla asuntopoliittisen kehittämisohjelman periaatteen 5 mukaisesti. Pienituloisten asumista tuetaan etenkin asumis- ja toimeentulotuella, joiden saajista suurin osa on yksinasuvia. Valtaosa yleisestä asumistuesta kohdistuu yksinasuville ja myös toimeentulotuesta suuri osa käytetään asumiskustannuksiin, eli yksinasuvien asumista tuetaan jo huomattavasti kysyntätuilla. Näiden tukien vuokranormeissa pyritään myös ottamaan huomioon, että asumismenot henkilöä kohti ovat suuremmat yksinasuvilla.

Asuntotuotannon osalta on syytä ottaa huomioon, että asumisen ja tuen tarpeet voivat olla yksinasujilla erilaisia riippuen elämänvaiheesta, taloudellisesta tilanteesta ja yksinasumisen pysyvyydestä. Esimerkiksi eronneen vanhemman asumistarpeet voivat poiketa nuoren opiskelijan tarpeista. Yleinen riittävän asuntotuotannon edistäminen ja hyvien asuinympäristöjen rakentaminen edistävät myös yksinasuvien asuinoloja. Useita yksinasuvia yhdistävä tekijä on kuitenkin pienasunnossa asuminen. Edellytysten varmistaminen riittävälle pienten asuntojen eli etenkin yksiöiden ja kaksioiden tuotannolle auttaa asumisen kohtuuhintaisuuteen pyrittäessä.

Timo Kauppinen

10.5.2022

Asumisen järjestämisessä pienituloisille ja muille, joilla on vaikeuksia saada asuntoa markkinoilta, ovat etenkin suurimmissa keskuksissa tärkeässä roolissa myös ARA-vuokra-asunnot ja muu valtion tukema asuntotuotanto. Nämä asunnot saattavat olla osalle ainoa vaihtoehto, ja lisäksi ne edistävät asumisen kohtuuhintaisuutta ja vakaan asumisen mahdollisuuden järjestämistä niille, jotka ovat pysyvämmin pienituloisia. Valtion tukemalle asuntotuotannolle voidaankin katsoa olevan erityisen suurta tarvetta niillä yksinasuvilla, joilla yksinasuminen ja pienituloisuus ovat pysyvämpiä tilanteita. Tässä ryhmässä tilan tarve voi olla suurempi kuin esimerkiksi nuorten aikuisten tilapäisessä yksinasumisessa, mikä on hyvä ottaa huomioon valtion tukemassa asuntotuotannossa.

Pienasuntojen tuotannon edistämisessä on syytä muistaa asuntopoliittisen kehittämisohjelman periaatteessa 3 ja toimenpide-ehdotuksessa 3.1 esiin tuodut asumisen laatutekijät eli esimerkiksi asunnon riittävä koko erilaisiin tarpeisiin ja hyvinvointia tukeva asuinympäristö. Runsas pienten yksiöiden alueellisesti keskittynyt tuotanto voi vaarantaa tällaisten tavoitteiden toteutumista.

Niitä yksinasuvia, joilla on toimintakyvyn puutteita, kuten vanhuksia ja vammaisia, voidaan tukea panostamalla muun muassa toimenpide-ehdotuksessa 3.5 mainittuun asuntojen esteettömyyteen ja toisaalta tarjoamalla erilaisia kotona asumista tukevia palveluja kuten kotihoitoa. Myös yhteisöllisen asumisen mahdollisuuksien tukeminen yksinasumisen vaihtoehtona voi olla etenkin ikääntyneiden osalta tarpeellista.

Asunnottomuusriskissä olevilla ja toisaalta asunnottomuudesta pois päässeillä yksinasuvilla asumistilanteen vakautta voidaan edistää asunnottomuutta ehkäisevillä palveluilla kuten toimenpide-ehdotuksessa 3.4 mainitulla asumisneuvonnalla.

Yhteenveto

Yhä suurempi osa suomalaisista asuu yksin. He voivat keskimäärin muita huonommin, mutta yksinasuvat eivät ole yhtenäinen ryhmä, vaan heidän välillään on suuria eroja terveydessä ja hyvinvoinnissa. Yleinen kehitys esimerkiksi sosiaaliturvassa ja asuntotuotannossa vaikuttaa myös yksinasuvien hyvinvointiin. Tämän lisäksi THL on tässä lausunnossa esittänyt huomioita nimenomaan yksinasuvien tilanteisiin vaikuttavista toimenpiteistä. Yksinasuvien tilanteen parantamistarpeet keskittyvät erityisesti tiettyihin yksinasuvien osaryhmiin kuten pienituloisimpiin ja toimintakykyrajoitteisiin yksinasuviin.

Pääjohtaja Markku Tervahauta

Johtaja Tiina Laatikainen